

Toespraak op 26 november in Utrecht door Bram Grandia (Kerk en Vrede)

Beste mensen,

Ik sta hier voor jullie als theoloog en predikant, als lid van de theologische werkgroep van Kerk en Vrede, van waaruit we met zeven mensen op Pinksteren een Open Brief over de oorlog in Oekraïne deden uitgaan en als lid van de Linkerwang. Linkerwang? Dat is een groep van christenen die op Groen Links stemmen. Die linkerwang komen we tegen in het Evangelie van Mattheüs in de Bergrede van Jezus. Daarin zegt Jezus: ‘³⁸Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: “Een oog voor een oog en een tand voor een tand.”³⁹Dit zeg Ik daarover: verzet je niet tegen wie kwaad doet, maar keer degene die je op de rechterwang slaat, ook de linkerwang toe. (⁴⁰Als iemand een proces tegen je wil voeren en je onderkleed van je wil afnemen, sta hem dan ook je bovenkleed af. ⁴¹En als iemand je dwingt één mijl met hem mee te gaan, loop er dan twee met hem op. ⁴²Als iemand iets van je vraagt, geef het hem, en keer je niet af van wie geld van je wil lenen.)⁴³Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: “Je moet je naaste liefhebben en je vijand haten.”⁴⁴Dit zeg Ik daarover: heb je vijanden lief en bid voor wie jullie vervolgen; ⁴⁵alleen dan zijn jullie werkelijk kinderen van je Vader in de hemel. Hij laat zijn zon immers opgaan over goede en slechte mensen en laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen.’

Het is deze tekst die door menigeen voor volstrekt naïef wordt versleten. Sympathieke man die Jezus, maar wel een naïeve of nuttige idioot.

Persoonlijke achtergrond: Ik maakte in mijn studententijd rond 1970 de overstap van de ARP naar de PSP, de pacifistisch socialistische partij. Dat was in een tijd dat het pacifisme en het antimilitarisme nog niet dakloos waren, maar in de combinatie Fred van der Spek, een overtuigd atheïst, en Bram van der Lek, een overtuigd christen, voortreffelijke ambassadeurs had in de Tweede kamer. Als theoloog waren mijn pacifistische leermeesters, de twee theologische hoogleraren in de ethiek: Hannes de Graaf en Krijn Strijd, allebei voortrekkers van de PSP.

U begrijpt hoe lastig het is om pacifist in deze tijd te zijn als je wilt luisteren naar een boek waarin de hoofdpersoon Jezus zulke uitspraken over het liefhebben van de vijand de wereld inslingert. Voordat ik verder ga wil ik u uitnodigen om uw buurvrouw of buurman zachtjes op de linkerwang te slaan. U merkt het, het is een niet vanzelfsprekende slag. Door die linkerwang toe te keren geef je de ander de kans om eens even goed te meppen. Dat verwacht ook. Dat geldt nog meer voor de oproep je vijand lief te hebben en te bidden voor wie je vervolgen. Dat gaat tegen alles in wat diep in je smeult en broeit. De vijand als mens zien en hem zo omarmen dat hij niet meer kan slaan. Er zijn vele voorbeelden van geweldloosheid waarin dat gebeurt.

Na op 2 maart een oecumenisch gebed voor de vrede in Oekraïne te hebben in Doesburg, zette ik op 3 maart deze tekst op FB: *Zet de opdracht van Jezus om je vijand lief te hebben niet bij het oud vuil. Die stem mag niet tot zwijgen worden gebracht.* Dat leidde tot op de dag van vandaag tot heftige reacties. Hoe durf je, hoe kun je dat zeggen? Alsof ik die tekst van Jezus zelf bedacht heb. Een van de oudste christelijke belijdenissen is :

*Hij Christus is onze vrede
die de beide delen één heeft gemaakt
en de tussenmuur die scheiding maakte,
de vijandschap heeft weggebroken
Om die twee met inzet van zichzelf
tot één nieuwe mens, lees één nieuwe mensheid te versoenen.* (Efeze 2: 14 e.v.)

Dat heeft hem zijn leven gekost. De twee blokken in die tijd waren de Joden en de volkeren. De nieuwe plek waaraan die twee elkaar ontmoeten was de tafel waar ze brood en wijn in Christus' naam deelden. Een nieuw experiment in een totaal vijandige wereld. Christus is onze vrede, noch Biden, noch Poetin, noch Zelensky. Actueel tot op vandaag. Die belijdenis leidt tot de noodzaak om aan de onderhandelingsstafel te gaan. Dat zouden de Russisch-orthodoxe Poetin en de RK Biden en de jood Zelensky moeten horen van hun religieuze leiders.

Ik vertel dit omdat daar als lid van Kerk en Vrede mijn hoop en geloof in de mogelijkheid van een 'Internationale die heersen zal op aard' geboren is. Het zal niet zo zijn dat de vijandschap, de haat het laatste woord heeft. Dat lijkt nu te gebeuren, juist op een moment dat de internationale samenwerking geboden is als het gaat om het klimaat.

Wat kan de (christen)pacifistische traditie vandaag bijdragen :

- 1. Weigeren om je te laten opsluiten in één van de blokken. Weigeren om te doen alsof wij 'de kinderen van het licht' zijn die vechten tegen 'de kinderen van de duisternis'.** Dus weg van die nucleaire Armageddontheologie uit de tijd van Reagan die nu weer opgeld doet. Niet toegeven aan de verleiding om het eigen geweld religieus te legitimeren, zoals de NAVO dat vanaf de eerste dag van haar oprichting heeft gedaan. Niet meedoen aan dat Atlantisch geloof. De gevoerde oorlogen in Kosovo, Afghanistan, Irak en Lybië niet vergeten als het om ons Westers oorlogsverleden gaat.
- 2. De demonisering van de vijand problematiseren. Luisteren naar de kritiek van Poetin op het Westen. Je vijand serieus nemen is iets anders dan verraad. Empathie is iets anders dan sympathie.** De angst van Rusland voor het Westen heeft vele redenen. Daarom : Oog hebben voor het immense aantal slachtoffers van WO II in Rusland. Oog hebben voor het collectieve trauma dat daardoor ontstaan is en dat niet direct wegstrepen tegen het enorm aantal doden die Stalin op zijn geweten heeft.. Ik heb een toespraak van Goebbels(19-2-1943) bij me na het verlies van Duitsland van de slag bij Stalingrad, waarin hij het Westen oproept de totale oorlog tegen het joodse bolsjewisme mee uit te voeren. Die taal klinkt nog na in Rusland. Mijn stelling is dat Oekraïne en Europa (waaronder ik ook Rusland reken) er op dit moment het meest mee zijn geholpen als West-Europa en de VS (verenigd in de NAVO) de angst en de woede van Rusland voor een nieuwe aanval vanuit het Westen serieus nemen. De NAVO moet alle schijn vermijden dat ze dáár verder gaat waar Hitler door zijn nederlaag op moest houden. Als de VS en Europa dit niet serieus nemen

en door gaan met een strijd tegen Rusland die inmiddels is uitgegroeid tot een strijd van de NAVO tegen Rusland uitgevoerd door Oekraïense militairen, zal dit leiden tot een verschrikkelijke escalatie van de oorlog.

- 3. De taal en de framing van de westerse propaganda ter discussie stellen. Bijvoorbeeld de nieuwe framing : strijd van democratie tegen autocratie.** Onhoudbaar als je ziet hoe warm de banden van het Westen met Saoedi Arabië, de Golfstaten en Qatar zijn. Ik heb de afgelopen weken niets gelezen over de 2 Amerikaanse militaire bases in Qatar , de **Al-Udeid militaire basis en nog een basis.**

Deze basis herbergt 10.000 Amerikaanse militairen en is het hoofdkwartier van Centcom, het bevel van de Amerikaanse strijdkrachten in het Midden-Oosten, dat sinds 2002 in Qatar is geïnstalleerd en in 2006 van de civiele luchthaven van Doha naar Al-Udeid is overgebracht. Deze basis is gebruikt voor de meeste militaire operaties in het Midden-Oosten sinds de aanslagen van 11 september 2001.

Onhoudbaar is die tegenstelling tussen autocratie en democratie ook als je kijkt naar Oekraïne dat ook een land is waar net zoals in Rusland oligarchen voor een belangrijk deel de dienst uitmaken. (surft u maar eens op de naam Kolomoisky, de corrupte en internationaal gezochte oligarch uit wiens stal Zelensky afkomstig is). Zowel in Rusland als in Oekraïne is sprake van een plutocratie. Onhoudbaar is die tegenstelling ook als we zien hoe de macht van oligarchen, ondemocratische instituten en supermachtige multinationals ook in het Westen toeneemt. Durven toe te geven dat Orban, Erdogan en Duda ook leiders zijn die de rechtsstaat ondermijnen en niet te vergeten Trump.

- 4. Wijzen op het immense verschil in uitgaven voor bewapening tussen Rusland en de NAVO.** De bewapeningsindustrie floreert. Dat kan alleen als er een duidelijk omschreven vijand is en nog meer als er een langdurige oorlog is. Een vijand is levensnoodzaak nummer 1 voor de wapenindustrie. Ik vind dat wij geen enkele reden hebben om te twijfelen aan de omsingelingsangst van Rusland. (De VS hebben 800 militaire bases in 177 landen en besteden 12 keer zoveel aan defensie als Rusland. Kijken we naar de wereldwijde uitgaven voor bewapening in 2021 dan scoort Rusland 3 %, de VS 38%.)
- 5. De tien principes van oorlogspropaganda (Anne Morelli) eens toepassen op het Westen.** Als er tijd voor is, wil ik ze noemen.
- 1: Wij willen de oorlog niet*
 - 2: Alleen de vijand is verantwoordelijk voor deze oorlog*
 - 3: De leider van de vijand is duivel in persoon*
 - 4: Wij verdedigen een nobele zaak*

5: *De vijand begaat bewust wreedheden, wij niet. Als wij iets vreselijks doen is dat per ongeluk*

6: *De vijand gebruikt verboden wapens, wij niet*

7: *Wij lijden weinig verliezen, de vijand lijdt enorme verliezen*

8: *Intellectuelen en artiesten staan achter onze zaak*

9: *Onze zaak is heilig. God is met ons*

10: *Zij die onze zaak in twijfel trekken, zijn verraders*

6. **Niet meedoen met de oorlogszuchtige stemming waarbij de pacifisten van gisteren de 'pantseristen' van vandaag zijn.** De kreet *Frieden schaffen ohne Waffen* is binnen enkele dagen vervangen door de kreet 'vrede scheppen met de zwaarste conventionele wapens die er zijn'. Ethiek gebouwd op emotie en beeld leidt tot een weggaan van een ethiek die zorgvuldig kijkt naar de gevolgen van spontaan handelen op de lange termijn (Verantwoordingsethiek) Alleen al de woorden dat Duitsland nu eindelijk volwassen is geworden, de pacifistische vredelievendheid achter zich heeft gelaten, niet langer naïef, maar leidend in Europa in het verzet tegen Rusland bezorgt me koude rillingen.
- 6 **Intens pleiten voor een staakt het vuren en onderhandelingen.** De oproepen van de secretaris generaal van de VN Guterres en de oproepen van paus Franciscus en niet gebonden landen ondersteunen en druk uitoefenen op de eigen regeringen.
- 7 **De oorlogvoerende landen te wijzen op de noodzaak dat ze om verdergaande klimaatrampen te voorkomen, moeten samenwerken.** Zonder Rusland en China zullen we de problemen van klimaat en milieu niet kunnen oplossen.
- 8 **De wereld wijzen op schrijvers, dichters, musici en zieners die in staat zijn kloven te overbruggen.** De Israëliische schrijver David Grossmann die de komende week de Erasmusprijs krijgt als verbinder van gescheiden werelden zegt het in de Groene van deze week zo: 'Ik zie een wereld die niet alleen verscheurd is', zegt hij, 'maar er zijn mensen die hem aanhoudend verder proberen te vernietigen. Ik geef toe dat het steeds moeilijker wordt om te geloven dat er nog een mogelijkheid is om iets te herstellen, en toch blijf ik het proberen. Als we het opgeven, dan hebben we deze oorlog verloren, dan zijn we verslagen. We kunnen ons de luxe van totale wanhoop niet veroorloven, want dan laten we de wereld in een helse situatie achter. Ik geloof dat wij, schrijvers, samen een ongrijpbaar spinnenweb kunnen weven, dat een enorme kracht heeft, een wereldveranderende en wereldscheppende kracht, de kracht om de stommen te laten spreken en de kracht van wat de joden *tikkun ha olam* noemen, het herstel van de wereld, in de diepe betekenis die het heeft in de kabbalah.'
- 9 Door het zoeken van dialoog op alle fronten is het mogelijk het leed van de ander te zien. Communicatie zoeken. Een brug is eerder opgeblazen dan

gebouwd. Ook in dat zoeken kunnen schrijvers en dichters leiden zijn. Voor mij is David Grossmann zo'n schrijver.

- 10** Tot slot hoop ik dat de pacifistische traditie nog sterker de kerken zal kunnen wijze op het geweldloze begin van haar beweging.

Het zou toch over Oekraïne gaan. Ja, maar mijn bijdrage daaraan is de geschiedenis in herinnering te roepen en te luisteren naar dat andere blok, ook naar de woordvoerder van dat andere blok Poetin. Zoals dat ooit stond op die Amnestyposter met de woorden van de dichtster Jana Beranova:

Ad 1. Kerk en Vrede bestaat sinds 1924 en is een beweging die het christendom los wil maken van het ondersteunen en legitimeren van oorlogen. Want dat is eigenlijk steeds gebeurd. Toen op 4 april 1949 de NAVO werd opgericht gebruikte de toenmalig minister van buitenlandse zaken Dean Acheson 2 bijbelteksten. De ene was Psalm 46: 1.: God is ons een toevlucht en sterkte, een hulp in benauwdheden. Toepassing : Dat geldt ook voor de NAVO. De andere is uit een waarschuwing van Jezus aan zijn leerlingen in Mattheüs 18. Daar staat de tekst :Wee de mens door wie de ergernis komt. Toepassing : dat zijn de Russen. Het NAVO bondgenootschap was er om met de woorden van de eerste secretaris-generaal van de NAVO, Hastings Ismay te spreken (1952-1957) om: De Amerikanen binnen te houden, de Russen buiten te houden en Duitsland onder de duim te houden.

Ad 2. 100 jaar geleden werd de Sovjet Unie gesticht. Direct na de Russische revolutie was er een aanval op Rusland, waaraan ook Amerikanen deelnamen. Rusland weet al heel lang (denk aan Napoleon) wat het is om vanuit het Westen aangevallen te worden. Traumatisch tot op vandaag is de Duitse aanval op de Sovjet Unie geweest. Wellicht is de slag om Stalingrad wel de bloedigste veldslag in de geschiedenis. Die Duitse nederlaag leidde tot een Duitse oproep aan de wereld. Ik citeer: uit een toespraak van Goebbels in het Sportpaleis op 18 februari 1943 (u kunt de hele toespraak in vertaling vinden op internet) : ' Mijn tweede stelling luidt: alleen het Duitse rijk en zijn bondgenoten zijn in staat het zojuist beschreven gevaar te bezweren. De Europese staten met inbegrip van Engeland beweren sterk genoeg te

zijn om een bolsjewisering van het Europese vasteland, als deze zich in de praktijk ooit mocht voordoen, tijdig en effectief te bestrijden. Deze verklaring is kinderlijk en verdient helemaal geen weerlegging. Als namelijk de sterkste militaire mogendheid van de wereld, het Duitse rijk, niet in staat zou zijn om de dreiging van het bolsjewisme te breken, wie zou daarvoor dan de kracht opbrengen (geroep: "Niemand!", applaus). De neutrale Europese staten soms? (geroep: "Nee!"). Zij bezitten bij hun volk noch het potentieel, noch de militaire machtsmiddelen, noch de geestelijke premissen om het bolsjewisme ook maar een strobreed in de weg te leggen. Zij zouden als het erop aan kwam door zijn gemotoriseerde robotdivisies binnen enkele dagen finaal platgewalst worden! In de hoofdsteden van de middelgrote en kleine Europese staten troost men zich met het oogmerk zich tegen het bolsjewistisch gevaar geestelijk te weer te moeten stellen (gelach). Dat herinnert allemachtig sterk aan de verklaringen van de burgerlijke middenpartijen uit het jaar 1932 dat de strijd tegen het communisme alleen met geestelijke wapenen uitgevochten kon worden. Deze bewering vonden wij ook toen al te onnozel om ons er serieus mee bezig te houden.'